

נדרים מ

משה שווערד

1. בן יהודע על נדרים דף לט/ב

שם נוטל אחד משישים מצערו. נ"ל ודאי דאין הכונה שיקח אחד משישים מן החולי להיות נדבק בזה המבקר, דזה אי אפשר להיות בטבע, ועוד מצות ביקור חולים מצוה יקרה שהיא אחד מדברים שאדם אוכל מפירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואיך יתכן שיהיה לו היזק מזה, אך הכונה מחמת שהוא בן גילו, מגיע צער לנפשו אחד משישים מצערו של חולה, ואז ע"י הצער הזה המגיע לנפש המבקר יסלקו מן החולה אחד משישים מן החולי שבו, על דרך עשורייתא דרבי, כי הצער שיגיע לאחרים יש בו כח יותר להגין ולכפר:

2. מרומי שדה מסכת נדרים דף מ עמוד א

יצא ר' עקיבא ודרש כל מי שאינו מבקר חולים כאילו שופך דמים. בשאלתות שם הסביר האיך הוי כאילו גרם למיתתו, משום דמבקש ע"ז משום בושא, שמתירא אולי יבריא ויתבייש ממנו על שלא בקרו, ונמצא שהוא שופך דמים:

3. רש"י מסכת נדרים דף מ עמוד א ד"ה כאילו שופך

כאילו שופך דמים - מפני שבני אדם שנכנסין לבקרו עושים לו לחולה כל צרכיו.

4. שערים מצויינים בהלכה

דף מ. כל מי שאינו מבקר חולים כאילו שופך דמים. כתב בשו"ת הריב"ש (סי' קעא) דלאו דוקא אלא שדרך החכמים להפליג בהגדלת העונות כדי שישמר האדם מהכשל בהן. [וכן במס' שבת (קה:)] הקורע בגדים בחמתו כו' יהא בעיניך כעובד ע"ז, [ואמרו במס' ערכין (טו:)] כל המספר לשון הרע מגדיל עוונות כנגד ג' עבירות, ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים, וכי יאמרו בזה דיהרג ועל יעבור. [וכ"כ בשו"ת פני יהושע (ח"ב ס' מד). וע"י בפרישה (י"ד סי' רמב סק"ב)] דכל המוקש אינו שוה לגמרי אל המקיש. אבל הט"ז (שם סק"א) כתב דכל דבר המוקש לחבירו אין ביניהם חילוק כלל. וצ"ע מדברי הריב"ש. ובחכמת שלמה (ח"מ ס' תכ סל"ח)

5. שו"ע יו"ד סימן שלה

(ב) אפילו הגדול ילך לבקר הקטן, ואפילו כמה פעמים ביום, ואפילו בן גילו. וכל המוסיף ה"ז משובח, ובלבד שלא יטריח לו: הגה - י"א דשונא יכול לילך לבקר חולה (מהרי"ל קצ"ז), ולא נראה לי, אלא לא יבקר חולה, ולא ינחם האבל שהוא שונאו, שלא יחשב ששמת לאידו, ואינו לו אלא צער, כן נראה לי (ש"ס פ' כ"ג):

6. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן רכג

בענין בקור חולים ע"י טלפון

ובדבר בק"ח על ידי שאלה בטלעפאן שכתב כתר"ה שאף שכל הענינים שחשבו הטור והב"י כיו"ד סי' של"ה בשם הרמב"ן אינו מקיים מ"מ יוצא ידי המצוה של בק"ח משום דגם בעשה אחת מכל אלה נמי יצא ידי חובתו. הנה פשוט לע"ד שאף שמקיים מצוה דבק"ח אבל אינו שייך לומר שיצא י"ח כיון שחסר בבקור זה ענינים האחרים שיש בבק"ח. ורק יצא מזה שאם א"א לו לקיים בהליכה

לשם לא נפטר לגמרי אלא צריך לבקרו במה שאפשר לו לכה"פ ענין אחד או שנים שהוא גם ע"י

הטעלעפאן. והוה הדין דחלה בנו שואלו בשוק בנדרים דף ל"ט לא שיצא בזה כל ענין בק"ח אלא שאף שלא יצא בזה הא פטור משום שאינו יכול לקיים כיון דאדריה גם מן חיותיה דבנו אך השמיענו דמ"מ מחוייב לקיים במה שאפשר לו דהוא לשאול עליו בשוק ובחלה הוא שלא אדריה מן חיותיה מחוייב ליכנס ולראותו בעצמו כדי שיקיים בק"ח בכל הענינים ולא יצא בשאלה בשוק. וכן אינו כלום הראיה שהביא כתר"ה מסעי' ח' דבחולה שקשה לו הדבור אין מבקרין אותו בפניו אלא נכנסין בבית החיצון ושואלין אם צריכין לכבד ולרבץ ושומעין צערו ומבקשין רחמים אלמא שא"צ להיות נוכח החולה בכדי לקיים המצוה, דשם הא הוא חולה שא"א בפניו דיש לחוש שידבר שקשה לו זה אך עכ"פ לא נפטר לגמרי אלא צריך לבקרו ולשאול עליו בבית החיצון כדי לקיים מה שאפשר והוה עיקר החדוש דשם אבל בחולה שאפשר לבקרו בפניו מחוייב לבקרו בפניו בשביל הטעם שימצא נחת רוח בזה שאין שייך זה שלא בפניו. **וגם מחמת שמהראיה מתרגש המבקר יותר ומבקש ביותר תחנונים וכדכתב גם כתר"ה וגם אולי מתקבלת שם התפלה ביותר משום דהשכינה מצויה שם עם החולה. ומש"כ כתר"ה דנראה דעיקר בק"ח היא התפלה שלזה גם בטעלעפאן הוא כראה יקשה א"כ למה צריך בכלל לילך לשם יסגי בשאלה מאחרים ויתפלל אלא צריך לומר שאם לתפלה יותר טוב כשיראה בעצמו מטעם שיותר מתרגש ומטעם שהתפלה יותר מקובלת כדלעיל. ... וכיון שיש עדיפות בפניו ודאי יש למאן דאפשר לבקרו בפניו אך אם לא אפשר בין מצדו בין מצד החולה הוא מחוייב לקיים הבקור שאפשר לו וע"י טעלעפאן יש ג"כ קיום איזה ענינים.**

ובכלל לע"ז אין שייך לומר שהעיקר הוא בשביל התפלה הא כל ענין הוא חשוב מצד עצמו והא גם כבוד ורבויין הוזכר בגמ' ובש"ע וענין כאילו שופך דמים הוזכר על כבוד ורבויין. אך יש חלוק בין תפלה לשאר ענינים שבשביל תפלה היא מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים דאף שגם אחרים יתפללו מ"מ עדיף כשיש עוד מתפללים עליו ובשאר ענינים היא מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים ונ"מ לדינא לענין הא דאמר במו"ק דף ט' ע"י שם.

7. הר"ן מסכת נדרים דף מ עמוד א

אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות - **נראה בעיני דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה כדאמרינן בפרק הנושא (כתובות קד) דכיון דחזאי אמתיה דרבי דעל כמה זימנין לבית הכסא ואנח תפילין וקא מצטער אמרה יהי רצון שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי ומש"ה קאמר דהמבקר חולה מועילו בתפלתו אפי' לחיות מפני שהיא תפלה יותר מועלת ומי שאינו מבקרו אין צריך לומר שאינו מועילו לחיות אלא אפי' היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפי' אותה זוטרתו אינו מהנהו.**

8. שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן עג

הנה בדבר אם יש אנשים חולים כאלו שאין ליתן להם איזה מיני רפואות להאריך חייהם קצת יותר, הנה מפורש בכתובות ריש דף ק"ד בעובדא דפטירתו של רבי דבעו רבנן רחמי והועילה תפלתם שלא ימות אבל לא שיתרפא וכשראתה אמתיה דרבי שקמצטער טובא אמרה יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים ולא הוה שתיק רבנן מלמיבעי רחמי, שקלה כווא שדיא מאיגרא לארעא אישתיקי מרחמי ונח נפשיה דרבי, ונקט זה הגמ' לאשמועינן שאיכא לפעמים שצריך להתפלל על האדם כשמצטער ואין מועילין מיני רפואות לרפואתו, והתפלות שיתרפא לא נתקבלו, שצריך להתפלל עליו שימות, כי אמתיה דרבי היתה חכמה בדיני התורה והיו למדין ממנה רבנן לפעמים, ועיין בר"ן נדרים ריש דף מ' על הא דמפרש הגמ' הא דר' דימי דהוא אמר כל שאינו מבקר חולה אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות, כתב דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה וא"א לו שיחיה, כדאמרינן בפרק הנושא דכיון דחזאי אמתיה דרבי דקא מצטער אמרה יה"ר שיכופו העליונים את התחתונים כלומר דלימות רבי, ומש"ה קאמר דהמבקר את החולה גורם לו שיחיה היינו שמועיל בתפלתו אפילו לחיות שזהו ברוב החולים וזהו שצריך המבקר להתפלל ברובא דרובא פעמים, ומי שאינו מבקר אצ"ל שאינו מועילו לחיות אלא אפילו היכא דאיכא ליה הנאה במיתה אפילו אותה זוטרתו אינו מהנה, **הרי דהר"ן מביא לדינא הא דהתפלה אמתיה דרבי לבסוף כשראתה צעריה דרבי טובא ותפלות דרבנן לא מתקבלות לרפואתו לגמרי ואף לא להקל יסוריו אלא שיחיה כמו שהוא ביסוריו, ומפרש גם בדר' דימי שלפעמים צריך המבקר להתפלל שימות כשרואין שא"א להחולה שיחיה ויש לו יסורין, ובאינשי כה"ג שהרופאים מכירין שא"א לו להתרפאות ולחיות, ואף לא שיחיה כמו שהוא חולה בלא יסורין אבל אפשר ליתן לו סמי רפואה להאריך ימיו כמו שהוא נמצא עתה ביסורין, אין ליתן לו מיני רפואות אלא יניחום כמו שהם, כי ליתן להם סמי רפואה שימות עי"ז וכן לעשות איזה פעולה שיגרום לקצר אפילו לרגע אחת הוא בחשיבות שופך דמים, אלא שיהיו בשב ואל תעשה, אבל אם איכא סמי מרפא שיקילו היסורין ולא יקצרו אף רגע מחייו צריך לעשות כשעדיין אינו גוסס....**

9. שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן עד

ד. בענין תפילה על החולה שימות.

וגם העיר כתר"ה שיש לבאר יותר הראיה מאמתיה דרבי בענין מניעה מתפילה וכעין שהר"ן הזכיר למה שהזכרנו מזה לענין מניעה מליתן רפואה, ובודאי ראה גדולה היא מאמתיה דרבי כיון שהיתה תפלה מקובלת ועדיף מגדולי תורה שלא ברור קבלת תפלתו, **ולאינשי כר"ח בן דוסא וכדומה שתפלתו**

מקובלת יעשו כפסק הר"ן שאם אין תפלתו מקובלת ידוע להו שא"א לו שוב לחיות שאז צריכין אלו אינשי להתפלל כשיש להחולה יסורין למיתה כדכתב הר"ן שפעמים צריך להתפלל שימות כשהוא טוב להחולה והוא רק בכהאי גוונא שלא נתקבלו תפלות דרבנן שלאנשי דורותינו לא שייך זה אפילו לגדולי תורה אלא אולי ליחידים שלא ידוע לנו מהם. ואם ישנם יש להם לעשות כפסק הר"ן שהוא כרב דימי דפסק שיש לפעמים להתפלל שימות כעובדא דאמתיה דרבי. אבל הוא רק בתפלה ולא לקצר ימים במעשה שזה אסור אפילו כשהוא טובתו של הנרצח, וחייב מיתת סייף כרוצח משנאה וכעס לכוונת רציחה לרעה. ...

10. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא: כד

ועוד יותר מזה נלענ"ד שאפילו אם החולה מצטער הרבה באופן כזה שמצד ההלכה מצוה לבקש עליו שימות, וכמו"ש הר"ן בנדריים דף מ' ע"א והובא גם בפוסקים, מ"מ גם באותה שעה שמבקש ומתפלל לד' שהחולה ימות ג"כ חייב הוא להתעסק בהצלתו ולחלל עליו את השבת אפילו כמה פעמים.

11. ערוך השולחן יורה דעה סימן שלה סעיף ג

וכל המבקר את החולה גורם לו שיחיה שמתפלל עליו שיחיה וכל שאינו מבקר אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות דלפעמים יש לבקש רחמים שימות כגון שיש לו יסורים הרבה בחליו ואי אפשר לו שיחיה כמעשה דרבי פ' הנושא [ר"ן שם]:

12. שערים מצויינים בהלכה

אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות. כתב הר"ן דנראה דה"ק דפעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות, כגון שמצטער החולה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה כדאיתא במס' כתובות (קד). דאמתיה דרבי בקשה יה"ר שיכופו העליונים כו' כלומר דלימות כו'. צ"ע ומנין לנו שהיא עשתה כהוגן, ואפשר משום דמצינו במשה רבינו שביקש מהקב"ה (בהעלותך יא-טו) "הרגני נא הרג... ואל אראה ברעתי", ועי"ש ברש"י וברמב"ן ובאור"ח הקדוש. ועי' בגמ' תענית (כג.) דחוני המעגל חלש דעתיה, בעי רחמי ומית, ואמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא, ומבואר דשפיר עביד. וכיון שכבר מצינו כזה, אלא שיש לחלק דהם ביקשו על עצמם, לכן הביא ראייה מאמתיה דרבי לבקש על אחרים. (ובהעמק שאלה (שאלתא צג-ט) מפרש הגמ' בר"ה (יז.) חזיה דחליש ליה עלמא א"ל צביתו ליה זודתא, דרב פפא רמו להם שיבקשו על מיתתו דשוב לא יחיה ויותר טוב למהר מיתתו משיצטער. ואחד מידידי העיר מגמ' ב"מ (פר.) דרבנן בעי רחמי עליו ונח נפשיה, אלא שיש לחלק דהתם דשף דעתיה, ופרש"י שנעקרה הדעת ממנו ונשתטה, דזה גרע שאינו בן אדם, עי' בפ"י רבינו חננאל במס' שבת (קנג.) דהשוטה היא כמו בהמה, וגם יש לפרש שהם ביקשו עליו שיתרפא ואפ"ה לא נתקבלה תפלתם ונח נפשיה.

13. דף על הדף מסכת נדרים דף מ עמוד א

ולכאורה צ"ע בדברי הר"ן הנ"ל, הא קי"ל דאפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתיאש מן הרחמים. וביאר הגאון רבי שמואל רוזנבסקי זצ"ל דודאי אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתיאש מן הרחמים אך כל זה אם היא במצב של מונחת. אבל אם היא כבר התחילה לחתוך אין כלל זה. ובוה כתב הר"ן דאם מצטער בחליו הרבה וא"א לו שיחיה מתפלל עליו שימות.

14. רא"ש (פירוש לש"ס) מסכת נדרים דף מ עמוד א

דלא ליתרע מזליה. דנפל תורא חדדו סכיני (שבת לב א) ואולי בבקשה מועטת שיבקש שונאו רעתו יתוסף חליו:

15. שיטה מקובצת על נדרים דף מ/א

דלא ליתרע מזליה דאין לך אדם שאין לו שונאים ויאמרו בדין יש לבא עליו חולי שכך וכך עשה ומזכירין עונותיו ויש לחוש שמא למעלה ידינוהו על פי דבריהם כמו שמצינו לעולם ידין אדם חברו לכף זכות שכך דנין אותו למעלה. וכן מצינו בחגיגה דרבא אשכחיה לאליהו אמר ליה מאי קא עביד קודשא בריך הוא אמר ליה גמיר שמעתא מפומא דכולהו רבנן בר מרבי מאיר שלמד תורה מאחר אמר ליה רבא לאליהו רבי מאיר תוכו אכל קליפתו זרק אמר ליה השתא קאמר מאיר בני אומר. הרי אתה רואה על פיהם שלמטה נידונין למעלה. וטעם גדול יש בדבר שאף על פי שידוע הקדוש ברוך הוא זכותו לא רצה לעשות קודם מפני תרעומת מדת הדין. ועל שהצרכתי להזכיר לעולם ידין אדם חבירו לזכות רוצה אני לפרשו כמו שנ"ב שקשה לי מהו שכך דנין אותו למעלה וכי למעלה אין יודעים אם נתכוון לטובה או לרעה. אלא על דבר שאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו נאמר ומחשבות הלב אין אדם יודע אלא הקדוש ברוך הוא ולפי שהקדוש ברוך הוא מרחם על בניו ומכסה על פשעיהם אין מדת הדין נותנת לדונו לטובה עד שידונוהו לטובה מלמטה שאז אם בא לתשלום שכרו בעולם הזה לא ירהרו הבריות אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא שגם הם דנוהו לטובה ואף אם היתה מחשבתו לטובה לפעמים טוב בעיני המקום שידונוהו למטה לטובה לכסות ממדת הדין ומן המקטרגים וראיה מעשה דרבא שהבאתי. נחזור לראשונות אבל ביום שני כבר איתרע מזליה ואינו חסר כי אם תפלה לכך צריך להודיע מטעם שמפרש והולך ורע בעיניו שעובר על לא תשנא אחיך בלבבך והשיב מעליו אפו שידונו אותו למעלה שהרבה לקה שאין לך צער גדול כמו שאובי האדם שמחים על מפלתו ומשום לא תשנא את אחיך הזהירו שלמה שלא יגרם לו החטא חילוף הדברים.

16. ספר נחלת משה

רבא יומא קדמאח דחליש אמר להון לא היגלו לאיניש דלא לתרע מזליה מכאן ואלך אמר להון פוקו ואכריזו צשוקא וכו' דציוס הראשון יכול להיות שזה רק חולשא עוברת ואס יפרסמו שהוא חולה יכול להיות שעיי זה הוא יחי' צאמת חולה כדאיתא בצב"כות יע. לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן וכדאיתא צמועד קטן יח. ברית כרותה לשפתים ע"ש אצל ציוס השני כשראה רבא שהחולשא לא עברה והוא צאמת חולה א"כ לא יפסיד כלום ע"י שיפרסמו שהוא חולה לכן אמר פוקו ואכריזו צשוקא דע"י ירויה דאוכביו יצקשו עליו רחמים ושונאיו ע"י שישמחו ישיב הקצ"ה מעליו אפו כדכתיב צנפול אויבך אל תשמח וצכשלו אל יגל לבך פן יראה כי ורע צעיניו והשיב מעליו אפו (פי' המאודה עליך ישוב האף מעליו כי ממנו יסיר ועליך יחול).

17. ספר אז ישיר - חג הפסח

בנפול אויבך אל תשמח ❧ ————— ❧ אז ישיר ❧ תפג

נואמר יד

בנפול אויבך אל תשמח -
הלל בליל הסדר ובשביעי של פסח

18. מהר"ל חדושי אגדות על נדרים דף מ/א

ניצול מדינה של גיהנם וכו'. כבר פרשנו לפני זה. ועוד פי' כי החולה הגיע עד שערי מות כאלו התחיל לירד שאול, והמבקר את החולה הוא מעלה את החולי מן שערי מות, ולפיכך הוא נצול משערי מות ומן שאול הוא הגיהנם.

19. קרן אורה על מסכת נדרים דף מ/א

גמרא ה' ישמרהו מיצר הרע כו'. כל אלו הם מדה במדה דעיקר הביקור הוא להחזיר את החולה בתשובה ולפשפש במעשיו, ולזה המבקר ישמר מיצר הרע ג"כ. ויחיהו מיסורין הוא שכר הביקור הגופני לפקח בצרכיו וברפואתו, וכמעשה דר' עקיבא. ואושר בארץ שהכל מכבדים אותו הוא בשביל שאינו מתכבד והולך גדול אצל קטן, כדאמרין לעיל (ל"ט ע"ב). ואל תתנהו שיזדמנו לו רעים כנעמן כו', כי עיקר הביקור הוא מאוהבו ובן גילו. ומחמת קירוב הנפשות זה המבקר נוטל אחד מששים ומוסיף לו כח וחיות משלו ולזה שכרו שיזדמנו לו רעים ואוהבים שלמים כרעי נעמן. ועיין רש"י ז"ל (לעיל ל"ט ע"ב ד"ה ובבן גילו) והנכון כפי הרא"ש ז"ל (שם ד"ה ובבן גילו):

20. שלמי נדרים מסכת נדרים דף מ עמוד א

בגמ' ואם ביקר מה שכרו כו' כו' ה' ישמרהו מיצה"ר ויחיייהו מן היסורין ואושר בארץ שיהיו הכל מתכבדין בו כו'. יפה פירש בעל קרן אורה, שאלו השלשה דברים המה מדה כנגד מדה. דהנה המבקר את החולה ראוי לו שיפקח בצרכי החולה בגוף ונפש. בגוף בצרכי רפואתו ובנפש לעורר אותו לתשובה שיפשפש במעשיו. וכמ"ש [תהלים קג ג] הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי. וז"ש בעבור שהביא את החולה שישוב בתשובה ישמרהו ה' מיצה"ר, ובעבור שהביאו לבריאת הגוף יחיייהו מן היסורין ובעבור שהיקל עליו בכבודו ואף שהי' גדול הלך אל החולה שקטן ממנו, וכפי שאמרו לעיל אפי' גדול אצל קטן, יהי' מאושר בארץ שהכל מתכבדין בו:

21. מהרש"א על נדרים דף מ/א

אם יאמרו לך ילדים בנה וזקנים סתור כו'. הענין קשה לפום ריהטא בדבר שיאמרו הילדים בנה והזקנים היפך זה סתור ויש לפרש המשל במי שיש לו בית חומה בנוי ורוצה לבנותה עוד בגובה עלייה עליה והילדים א"ל בנה שחומת הבית יכולה לסבול בנין העלייה וזקנים א"ל סתור חומת הבית כדי לבנותה יותר בעובי' שתהיה לה חוזק לסבול חומת העלייה שעליה ואמר שמע לזקנים כו' שזקנים ודאי יותר בקיאים בדבר זה ולזה אמר כי בנין שאומרים הילדים היא סתירה גם לחומת הבית ושאומרים הזקנים סתירת חומת הבית ע"מ לבנותה יותר בעובי הוא בנין גם לחומה שעליה לעלייה וסימן לדבר רחבעם כו' שהזקנים יעצו לו סתירה להקל המשא מעל העם והילדים יעצו לו בנין שא"ל אבי העמים עליכם עול כבד ואני אוסיף על עולכם גו' והיה עצתם סתירה שמרדו בו ישראל עי"ז ואילו שמע לזקנים היה לו בנין עולם כמ"ש והיו לך לעבדים כל הימים וק"ל:

22. ספר ברכת אברהם

לא נתלת שעי קדמייתא וכו' כי היכי דלא ליסח דעתאי מן רחמי. לכאף ל"ע נכי דחסר תפלה, מ"ת גמ"ח עבד,

וזשלמא אס הי אומר דעדיף צאינך שעות כוכ א"ש, אצל
 בגמי משמע דצהנך גי שעות לא יבקר. ועי רמ"א (יו"ד של"ה
 ס"ד) שכתב דכל שציקר ולא ציקש רחמים לא קיים המנוה,
 וכיונו דדייק מכלן דזה לא נחשב ציקור חולים כלל, אלא דמ"מ
 קשה דאפי' אס ל"ה צק"ח, מ"מ כוכ מנוה של גמילות חסדים.
 ונראה דה"י דיש צוק ענין גמ"ח כל כיכי דלא ממעט עייז
 צק"ח צומן הראוי, אלא דחכי צאו לקצוע דין מנוה
 ציקור חולים וכמסרית לעיל דיש נ"מ צין גמ"ח כללית וצין
 ציקור חולים, וצוק נאמר דצהנך שעות לא שייך מנוה ציקור
 חולים, דחכמים קצבו המנוה צומן שעי"ז מתעורר לרחמים.
 ולפ"ז מוצן גם צלי דצרי הרמ"א, דהרמז"ס והמחבר לא
 כתבו חידוש זה דציקור חולים לא מתקיים אלא עיי
 תפלה, ומ"מ י"ל דחכמים קצבו זמן מנוה זו צאופן שממילא
 יתעורר לרחמים וצשאר זמנים ל"ש למנוה זו הפרטית ונמדד
 רק בצדדים כלליים של גמילות חסדים, ודו"ק.

23. רמב"ם יד החזקה הלכות אבל פרק יד

(ה) אין מבקרין את החולה אלא מיום שלישי והלאה ואם קפץ עליו החולי והכביד מבקרין אותו מיד ואין מבקרין את החולה לא בשלש שעות ראשונות ביום ולא בשלש אחרונות מפני שהן מתעסקין בצרכי החולה ואין מבקרין לא חולי מעיים ולא חולי העין ולא מחושי הראש מפני שהבקר קשה להן:

24. כסף משנה על הלכות אבל פרק יד הלכה ה

אין מבקרין לא בשלש שעות ראשונות ביום וכו'. בפרק אין בין המודר (דף מ') ויהיב טעמא בגמרא כי היכי דלא ליסח דעתיה מן רחמי תלת שעי קמיתא רווחא דעתיה בתרייתא תקיף חולשיה ולא ידעתי למה השמיט טעם הגמרא ואפשר שלא היה בגירסתו:

25. נקודות הכסף על יו"ד סימן שלה

[ב] דין ד. מפני שכל חולה מקל עליו וכו' הכי אתמר בש"ס אבל הרמב"ם פ"ד דאבל נותן טעם דבשעות בקר וערב עושין צרכי החולה ולפי טעם זה אף היכא דלא שייך טעמא דהחולה מקל בבקר וכו' דזימנין דמשכחת חולי קל או מיהוש דכל עתים שוות לא יבקר בבקר וערב ומטעם שהן שעות שעושים צרכי החולה וכבר כתב מרן דהר"מ לא גריס בש"ס כגירסתנו ונראה שהעולם סמכו על טעם הרמב"ם דעתה אין מקפידין בגלילותנו בזה דכיון דטעמא הוא שעושין צרכיו לא אכפת דיש להם בית אחר או אין נמנעין לעשות בפניו:

26. הר"ן מסכת נדרים דף מ עמוד א

לא ישב לא על גבי מטה ולא על גבי ספסל - איכא מאן דאמר דדוקא כשהחולה שוכב על גבי קרקע שנמצא מבקר גבוה ממקום שכינה.

27. חדושי הריטב"א מסכת נדרים דף לט עמוד ב

אמר ר"י אמר רב מנין שהקב"ה זן את החולה. פירוש שהרי עומד הרבה פעמים ימים הרבה בלא אכילה ושתיה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי ותניא הנכנס לבקר את החולה לא ישב לא על גבי מטה ולא על גבי ספסל וכו' אלא מתעטף ויושב על גבי קרקע מפני שהשכינה שרויה למעלה ממראשותיו של חולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי וי"א דדוקא כשעומד בשוה למראשותיו אבל עומד במקום שפל מהמטה אפילו על גבי כסא מותר ויש אוסרין בכל ענין לישוב כנגד מראשותיו ונהגו העם כלשון הראשון:

28. שערים מצויינים בהלכה

נהרא מכיפיה מתבריך. פרש"י שנובע מגדותיו. והר"ן כתב מכיפיה מסלעו כלומר ממקורו. ובפ"י הרא"ש כתב מסלעו ומקדדו כי רוב גדול הנהר מן התהום כו'. והריטב"א פירש דנהרא מתרבה ומתברך מן מעיין שלו משפתו, כדמתרגמינן (ויחי מט-יג) "לחוף ימים ישכון", על כף ימא. וכן פ"י בנמוק"י. ולא נמצא בתרגום שלנו. וע"י בערוך (ערך כף) שפ"י, הנהר מסלע היוצא ממנו משם

29. דף על הדף מסכת נדרים דף מ עמוד ב

בגמ': אבוה דשמואל כו'. ה"בן יהודע" (ברכות יח ב) מביא בשם שו"ת הגאונים: מדוע לא מוזכר כלל שמו של אבא של שמואל (ששמו ה' אבא בר אבא הכהן) בגמרא, אלא הוא תמיד מופיע בכינוי "אבוה דשמואל"? הסיבה היא שאביו של שמואל נסע לענייני עסקים למרחקים ונעדר זמן רב מביתו. יום אחד ניגשת אליו אשה גויה ואומרת לו "ראיתי בכוכבים שיצא ממך הלילה נשמה גבוהה", והיא היתה מוכנה לשלם לו על מנת שיעשה עמה עבירה... מה עשה? אמר את השם המפורש והגיע בקפיצת הדרך הביתה, פקד אשתו, ובקפיצת הדרך שב לעסקיו. והנה לאחר שלושה חודשים, ראו שאשתו בהריון, והזמינה לבית הדין. ספרה שבעלה היה עמה. לא האמינו לה כיון שלא ראוהו כלל. הלכו אותה, והיה שמואל מראה עד סוף ימיו את הצלקת שנחרטה בו מהמלקות שהלקו אז את אמו. כשהגיע אביו, אמר לבית הדין, זה אכן בני, ומאז נקרא שמו "אבוה דשמואל" כדי שלא יצא ח"ו לעז על בנו. ועיין עוד בסדר הדורות ערך אבא בר אבא הכהן.

30. תוספות מסכת שבת דף סה עמוד א

ומפצי ביומי תשרי – [1] פ"ה מפני הטיט שלא יהיה חציצה ונותנות המפץ תחת רגליהן [2] ורבינו תם פירש שהיו נותנות מפצי זקופות שלא יראו אותן העולם ויתביישו מהם ולא יטבלו היטב.

31. ריטב"א [קוק] שבת סה

שפת הנהר מפני הטיט המתדבק שם. [ובתוספות השיבו על רש"י ז"ל דלחציצה ליכא למיחש, דטיט הנדבק ברגלים דבר שאין מקפידים עליו הוא וקי"ל²⁵ דמיעוטו שאינו מקפ"י אינו (חולץ) [חוצץ].] ור"ת ז"ל פ"י²⁶ כי המחצלאות הללו היה נותן סביבות הנהר כדי שתהיה בטוחה שלא יראנה שום אדם ותטבו' בבטחה ובנחת, וכדאמרי' התם אשה (ש)לא תטבול ע"ג כלי חרס משום בעותותא, שהאשה כשטובלת כפחד אינה טובלת יפה ועושה קמטים בגופה, וכן אמרו²⁷ אשה לא תטבול כנמל והיינו מהאי טעמא.

ומפצי ביומי תשרי. פרש"י ז"ל¹⁸ שהיה נותן מחצלאות בנהר בקרקעיתו שטובלות בו מפני הטיט הנדבק ברגליהם מחמת מיעוט המים והוא חציצה. ויש שהשיבו עליו דכיון דלבתר שנכנסו רגליה במים נדבק בה הטיט לא חשיבא חציצה, לפי ששנינו¹⁹ מטה שהטבילה אע"פ שרגליה שוקעות²⁰ טהורה לפי שהמים קודמין ברגליה ע"כ. ולא מילתא היא, דהתם ליכא שום דבר נדבק וחוצץ מה שא"כ²¹ שנדבק בין אצבעים אלא דאשמעי' התם דאע"ג דבשעת גמר טבילה אין המים תחת רגליה אין בכך

32. שפת אמת מסכת שבת דף סה עמוד א

בגמ' אבוה דשמואל כו' ומפצי ביומי תשרי ע"י בר"ן שהקשה הא המים קודמין ואין הטיט חציצה ות"י דבין אצבעות הרגלים אין המים נכנס ונראה להסביר דהא באמת בית הסתרים א"צ ביאת מים א"כ מקום הטמון

בין אצבעות אין מים נכנס לשם וא"צ לכנוס אך מיהו בעי ראוי לביאת מים וחציצה פוסלת בהם א"כ א"ש דע"ז לא שייך ההיתר דמים קדמו דהא לא הי' שם מים ומה שהי' ראוי לביאת מים לא מהני כשבסוף איכא חציצה וגרע מגוף הרגל שכבר היה בסיס כנ"ל ומה שהקשה עוד הר"ן דטיט לח אינו חוצץ י"ל דהיינו דוקא בשנדבק מעט טיט על בשרו דאמר' דהמים ממחין הטיט או שבאין המים דרך הטיט על בשרו אבל כשעומד ברגליו על הקרקע מליאה טיט אין לומר דהמים באין שם כיון דבמקום שעומד מלא טיט עד התהום ואין שם מים [וכ"מ בדרישה ביו"ד (סי' קצ"ח ס"ק ל"ד) אכן הש"ך שם (ס"ק מ"ז) לא ס"ל הכי ע"ש]:

33. דבר יעקב מסכת נדרים דף מ עמוד א

ב. והנה מצינו חילוק בין מקוה למעין לענין זוחלין ולענין מ' סאה. וכתב הגר"א [סימן רא ס"ק ו וס"ק צא] ששני החילוקים שיש בין מקוה למעין תלויים זה בזה. דהנה הריב"ש [סימן רצב] ביאר הא דזוחלין פסולין היינו טעמא כיון שקטפרס [מים זורמים במדרון - עיין טהרות ח - ט] אינו חיבור, ולכן במקוה שבעינן מ' סאה, אם המים זוחלין ליכא חיבור וליכא שיעור מ' סאה, משא"כ מעין שמטהר בכל שהוא וא"צ חיבור. וכתב הגר"א שלפ"ז כיון שזוחלין כשרים במעין אף לטבילת אדם, א"כ ה"ה דכשר מעין ללא מ' סאה.

34. דף על הדף מסכת נדרים דף מ עמוד ב

בגמ': אבוה דשמואל עבד להון מקואות וכו'. וכתב הר"ן, שיש ב' נ"מ בין טבילת מקוה לטבילת מעין, חדא דמקוה צריך מ' סאה משא"כ מעין סגי מדאורייתא בכל שהוא, ועוד שמעין מטהר בזוחלין משא"כ מקוה. ובביאור הגר"א (יו"ד סי' ר"ה סק"ה) מביא בשם הריב"ש, דשתי דברים אלו תלויים הא בהא, דכיון דמקוה צריך מ' סאה ולכן בזוחלין אין כל המים מצטרף ביחד כיון שקטפרס אינו חיבור. והא דתנן בפ"ק מקואות מעין שמימינו מועטין וכו' שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בכל שהוא, לא תקשה לפי דברי הריב"ש דאם סגי בכל שהוא ממילא יטהר בזוחלין, דהרי פירש הר"ן משנה זו דמקומות מקומות יש. מיהו הא דתנן (בפ"ה ממקואות מ"ה) גל שנתלש וכו' מ' סאה ונפל על האדם וכו' מטהרים אף על גב דזוחלין הם וכתב הש"ך (סי' סק"ב) דמ' סאה דקתני דוקא הם גם לגבי כלים דלגבי זה דינו כמקוה, כתב הגר"א הנ"ל דהוא דלא כהריב"ש, ולכן באמת מ' סאה (לגבי כלים) אינו מעכב, וכ"כ בט"ז שם. וע' בתוס' הגרע"א פ"ק דמקואות. (קובץ קול התורה קובץ מ"ח ע' נג)

35. ספר שערים מצויינים בהלכה שבת דף סה עמוד א

להיות מקוה בידי שמים, ולהך פסול לא מהני זריעה, דזריעה לא מהני אלא לשוויה לתלוש מחובר. ועי' בב"ח (יו"ד ריש סי' רא) דמחלק בין שאובין שפסול מדרבנן בעלמא, משא"כ נוטפין שהוא מן התורה. ועי' בטו"ז שם (ס"ק ג) בענין זה. ובהא דפרש"י בשם רבינו הלוי לפי דספק זיבות הן וצריכות מים חיים ודחה דבריו, עי' במס' סנהדרין (פז. ד"ה הלכתא) דפרש"י ואם ראתה ג' ימים רצופים הוא זיבה לקרבן ולטבילת מים חיים. וכן פירש במס' בכורות (נה: ד"ה מקוה). ועי' בשאלת יעב"ץ (ח"א

ועי' בתרומת הדישן (סי' רנד) שמעתי מקשים מ"ש נוטפים דפוסלין נוטפין זוחלין ברכייתן ומפקי להו מתורת זוחלין, ומים שאובין דפוסלין המקוה לגמרי, ואפ"ה אם היה כבר מקוה שלם של מ' סאה ונפלו לתוכו אפילו אלף סאין שאובין בבת אחת לא יפסלוהו, ומפרש דפסול דשאובין הוא משום דתלושין הם ובאים ע"י תפיסת בנ"א, ולהך פסול מהני זריעה, דכשיפלו לתוך המקוה שלם יתחשבו כולם מחוברים, אבל פסול דנוטפין שאינם מטהרים ע"י זחילה אינו מטעם זה, דנוטפים חשיבי שפיר מחוברים ואין בהם תפיסת ידי אדם שהרי נטפו דק

36. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף סה עמוד ב

למה זוחלין לא יוכשרו בהשקה הקשה התורה"ד. דמאי איכפ"ל דרבו זוחלין, נכשרינהו בהשקה, דכיון דכבר היה שיעור מקוה תו אין שום מים שבעולם פוסלים אותם, דהם עצמם נטהרים ע"י השקה, וכדאמר' לגבי שאובין, וה"נ נימא לגבי זוחלין, ותי' (בתי' אחד) דכיון דפסול דשאובין ל"ה רק דרבנן לכך מהני השקה,

אבל לגבי פסול זוחלין דאורייתא לא מהני השקה. אמנם זה אין לומר דכיון דהוי בדרך זחילה ולא באשבורן אין ע"ז תורת חיבור לענין השקה ולכך לא מהני, דמסברא כיון דסו"ס נוגעים זב"ז יש בזה תורת השקה, וממ"נ אי ל"ח חיבור, א"כ כל חד לחודה קאי, וא"כ תהני טבילתן במי הנהר דהרי גם הם קיימים שם אלא דאמרי' דרוב הוי זוחלין, אמנם אם ל"ח חיבור הרי הם כשני דברים.

37. ספר שערים מצויינים בהלכה שבת דף סה עמוד א

שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין. כתב הבי"ד (יו"ד סי' רא ד"ה ומש"כ וגם) בשם המהרי"ק (סי' קטו) דפסול נוטפין רבו על הזוחלין הוא מדאורייתא, דדריש ליה בתו"כ (שמיני ריש פרשה ט) מקרא, וכ"כ בתרומת הדשן (סי' רנד) אבל המדרכי במס' שבועות (סי' תשמה) ס"ל שהוא מדרבנן. ועי' בדרכי משה שם (ס"ק ז) דאיסור טבילה בנהרות שמא ירבו הנוטפין אינו אלא חששא דרבנן

38. שעורי ר' זוד מסכת נדרים דף מ עמוד א

(ב) אי בהיתר שייך דין ביטול ברוב

והנה בעיקר הא דברבו נוטפין על הזוחלין פסול לטבול בו משום דהנוטפין מבטלין את הזוחלין, צ"ע, מה שייך בזה דין ביטול ברוב, הא כל הדין דביטול ברוב הוא משום דהמיעוט מתנגד ומפריע לדין הרוב, ולכן הרוב מבטלו. אבל הכא הא אין הזוחלין מתנגדים לדין נוטפין דהא תרוייהו מים כשרים הם ורק דזה מטהר בזוחלין וזה מטהר באשבורן, וא"כ אף כשנתערבו, כל אחד יעמוד בדינו, ומ"ט בטלים הזוחלין בנוטפין. ואי נימא דהוי משום חציצה, דהנוטפין הוי חציצה בינו למים הזוחלין, ולכן לא מהני. זה אינו, דהא קי"ל דלח בלח אינו חוצץ, וא"כ הרי חשיב טבול בזוחלין, וכן הרי הבאנו דעת הראב"ד דבמחצה על מחצה נמי כשר לטבול בו משום דאין אחד מבטל את חבירו וחשיב טבול בהזוחלין, ומשום דלח בלח אינו חוצץ (א"ה), עי' אמרי משה סימן א' ס"ק נ"ג, ס"ט).

ולכאורה מוכח מהכא דבהיתר ג"כ שייך דין ביטול ברוב...

(ג) מ"ש נוטפין דמבטלין זוחלין ברוב, ממים שאובין שאין פוסלין מקוה

והנה הט"ז (ביו"ד סי' ר"א סק"ג) הביא מהתרומת הדשן דמקשים אמאי אם רבו הנוטפין הרי הם מבטלין את הזוחלין, ונפקע מהם תורת זוחלין, מ"ש ממים שאובים דאף דפוסלים מקוה לגמרי היינו דוקא כשנפלו קודם שהיה בו מ' סאה, אבל אם היה כבר מקוה כשרה של מ' סאה, אפי' נפלו לתוכו אלף סאין מים שאובין בב"א, לא פסלוהו, ואמאי נוטפין פוסלין את הזוחלין דאין מטהרין אלא באשבורן. ואכן הריטב"א כאן בשם הרמב"ן כתב כן באמת דאין הנוטפין מבטלין מהמי מעיין תורת זוחלין, כמו דאין שאובין פוסלין מקוה של מ' סאה. ומסיק הריטב"א דלהשיטה דס"ל דהנוטפין מבטלין הזוחלין, היינו משום דדוקא מים שאובים, דכל מה דפוסל מקוה [במקוה חסר], הוי רק מדרבנן, משו"ה הקילו רבנן דבמקוה כשרה אין פוסלין כלל, אבל הכא דמה דנוטפין אין מטהרין בזוחלין הוי מדאורייתא, משו"ה כל שרבו הנוטפין על הזוחלין מבטלין אותם.

[אכן זהו רק להשיטות דמים שאובין פוסלין מקוה רק מדרבנן אבל להשיטות דפוסל מדאורייתא עדיין קשה].
ואפשר לומר דגבי שאובין כיון דאיכא דין דע"י השקה נפקע מהשאובין דין שאובין, א"כ לא שייך כלל דהשאובין יפסלו המקוה, דאדרבה בנפילתם הוי השקה והן עצמן נעשים מקוה מדין זריעה, ולכן שפיר כשר לטבול בו. משא"כ גבי נוטפין שנתערבו במי מעיין אין מועיל בזה דין השקה לענין דהנוטפין יקבלו דין מעיין, דדין השקה מועיל רק לסלק פסול שאובין, ולא ליתן דין זוחלין, וכיון דנשאר עליהן דין נוטפין שפיר מבטלין את הזוחלין...
אך קשה דהא בדין השקה נחלקו אי מהני ההשקה אפי' אם אח"כ נפסק החיבור של השאובין מהמקוה, או דלמא דוקא כל זמן שהם מחוברים ע"י ההשקה הוי השאובין כשרים לטבול בהם, אבל אם הופסקה השקה, אינם כשרים [עי' ש"ך שם (ס"ק ק"ב) הובא באמרי משה סימן א' ס"ק מ"א]. וא"כ לשיטת הסוברים דפוסלין בכה"ג, הרי חזינן דאין הביאור דנעשו בעצמן מקוה ע"י השקה, ורק משום החיבור למקוה הם כשרים, וא"כ הדק"ל דמ"ט כשיש רוב שאובין אינו פוסלין המקוה כמו ברוב נוטפין על הזוחלין (ועי' ס"ק הבא).

39. ספר שערים מצויינים בהלכה שבת דף סה עמוד א

קדמונינו ולא מיהו בדבר. אבל הר"ח והרי"ף והרמב"ם והרמב"ן ועוד, פסקו כרב דחיישינן שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין, ובש"ת הריב"ש (סי' קכה) כתב דראוי להחמיר כדבריהם. ובשו"ע (יו"ד סי' רא ס"ב) פסק כהשיטות שפסקו כרב, והרמ"א כתב, דהרבה נוהגין כמו השיטות שפוסקים כשמואל, ועיי' במפרשים (שם). ועיי' בר"ן שאף הוא ז"ל לא אמרה אלא בנהרות שאין מכזבין, אבל במכזבין ליכא למימר בהו דמתברכי מכיפיהו. וכ"כ ברמ"א שם דיש לזוהר מלטבול בנהר המתהווה לגמרי עיי' גשמים וכו'.

מחמת המטר, ופסקו התוס' כשמואל. ובארר זרוע (ח"א סי' שג) כתב לשון רשב"ם ז"ל ומיהו אנו בזה"ז לא קי"ל כאבנה דשמואל דעביד לבנתיה מקוואות ביומי ניסן, משום שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין, אלא טובלין בכל הנהרות, משום דרביית נוטפין מילתא דלא שכיחא היא. ומפרש בתרומת הדשן (סי' רנד) דצ"ל בדוחק דס"ל דקים לן בזה"ז דנהרות שלנו אין דרכן להתגדל מן הנוטפים רק ממקורם, ועיי' שם מש"כ הטעם שהקילו

40. שערים מצויינים בהלכה

שם ע"כ אבנה דשמואל עבד להון מקוואות לבנתיה כו'. פי' הר"ן מפני שהיה חושש להפשרת שלגים, לא היה מניחן לטבול בזוחלין כו', ולענין הלכה פסק ר"ת כשמואל דמותר לטבול דנהרא מכיפיה מתברין כו', אבל הר"ח והרי"ף פסקו כרב וכאבנה דשמואל דאסור, וכתב הרמב"ן טעמא משום דלא דחינן מימרא דאיסורא שהיו נוהגין הלכה למעשה כאבנה דשמואל דעבד לבנתיה מקוואות, משום מימרא דאגדתא דאמר שמואל דנהרא מכיפיה מתברין. וכבר הבאנו בקונטרס תורת הלימוד וההוראה (אות יט) דברי הירושלמי במס' פאה (פ"ב ה"ד) דאין למדין הלכה מן הגדות. וכ"כ בתשו' נודע ביהודה (יו"ד סי' קסא) דאין למדין שום הלכה מן הגדה וממדרשות, משום דעיקר האגדה היה על המוסר והדת ולא על פסק הלכה. ובתוס' הגרע"א במס' ברכות (פ"ה מ"ד) כתב, דדינים דלא איתפריש בש"ס יכולין ללמוד ממדרש. והרמב"ם (מקואות פ"ט הי"ג) פסק כהר"ח והרי"ף. וכ"פ המחבר בשו"ע (יו"ד סי' רא ס"ב) והרמ"א פסק כר"ת דמותר לטבול, ועיי' שם במפרשים.

דף מא. בלא נר ובלא שלחן. איתא בריש מס' ברכות (ב:) שהעני נכנס לאכול פתו במלח בזמן שיש עדיין קצת אור משום שאין לו נר להדליק עיי' רש"י שם. ובגמרא יומא (ע"ה:) איתא נמי שיאכל הסעודה ביום. ורש"י ותוס' במס' שבת (כה: ד"ה חובה) כתבו, דעיקר הדלקת נר לשבת הוא משום סעודה. והא דקתני בלא שלחן, משמע דאם אינו אוכל אצל השלחן אז אינו דרך כבוד וחרות. ובה מובן דברי רש"י והרשב"ם במס' פסחים (צט:): אהא דתנן דאפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, דהיינו כדרך בני חורין אצל השלחן, דאם יסב במטה בלא שלחן נראה כמו איש חולה, וא"כ השלחן שייך בדין הסיבה.